

Úvod do výuky češtiny jako druhého/cizího jazyka

Mgr. Linda Doleží, Ph.D.
Ústav českého jazyka, FF MU Brno
Podzim 2018
Přednáška 2

Různé

- Osvojování jazyka dítětem = postupné osvojování jazykové kompetence v mysli dítěte (Nebeská, 2002, 300)
- CHILDES (Child Language Data Exchange System) – blíže viz např. MacWhinney (2000), nově je součástí i slovenština, viz Slančová (2008)
- co zahrnuje studium osvojování jazyka?
- akvizice mateřského jazyka
- akvizice jazyka u jedinců se specifickými poruchami
- akvizice více jazyků (L2, 1L2...)
- imitace

Králíci

Child: My teacher **holded** the rabbits and we patted them.

(Dítě: Moje učitelka držela králíky a my jsme si je hladili.)

Parent: Did you say your teacher **held** the baby rabbits?

(Rodič: Říkal jsi, že tvoje učitelka držela králíčky?)

Child: Yes.

(Dítě: Ano.)

Parent: What did you say she did?

(Rodič: Co jsi říkal, že dělala?)

Child: She **holded** the baby rabbits and we patted them.

(Dítě: Držela králíčky a my jsme si je hladili.)

Parent: Did you say she **held** them tightly?

(Rodič: Říkal jsi, že je držela pevně?)

Child: No, she **holded** them loosely.

(Dítě: Ne, držela je volně.) (Cazden, 1972)

Nikdo mě nemá rád

Child: **Nobody don't like** me.

(Dítě: Nikdo mě nemá rád.)

Mother: No, say „**Nobody likes me**“.

(Matka: Ne, řekni: „Nikdo mě nemá rád“.)

Child: **Nobody don't like** me.

(Dítě: Nikdo mě nemá rád.)

(Tato replika se několikrát opakuje.)

Mother: No, listen carefully: say „**Nobody likes me**“.

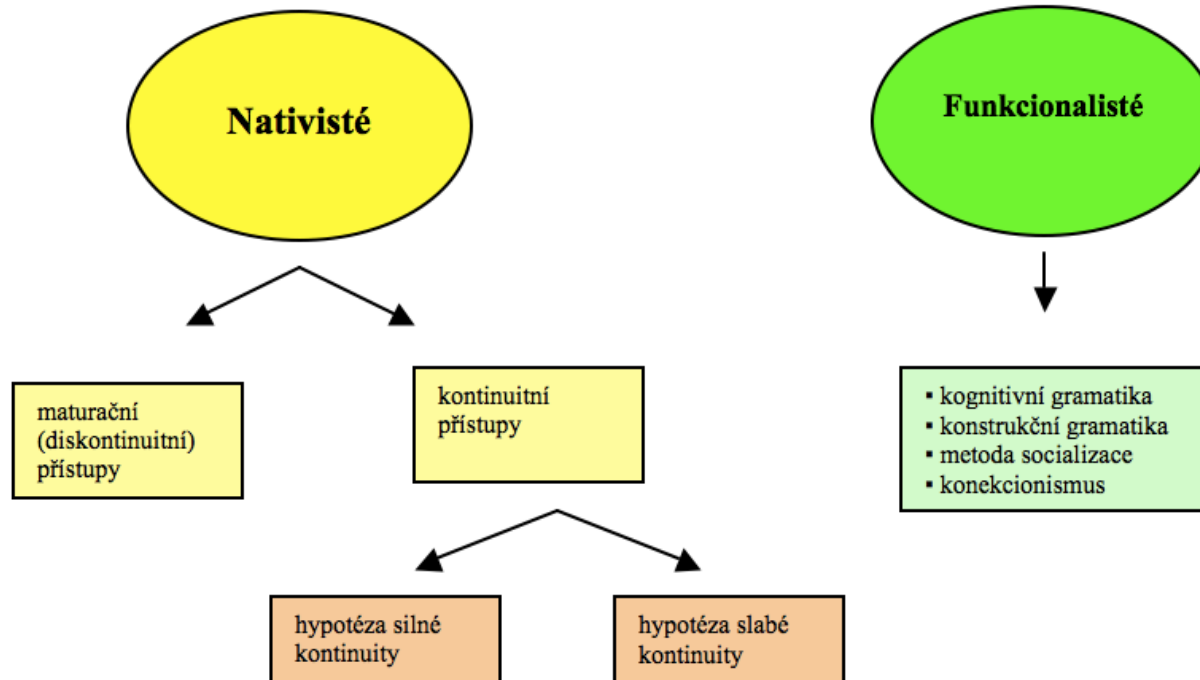
(Matka: Ne, poslouchej pozorně: řekni „Nikdo mě nemá rád“.)

Child: Oh! **Nobody don't likes** me.

(Dítě: Och! Nikdo mě nemá rád) (McNeill, 1970)

- je jazyk záležitostí vrozenosti? (UG „nativisté“ vs. funkcionalisté)

Schéma

Čeština jako mateřský jazyk

- Porozumění
 - dítě (věk 1, 1, 17) „Kde máš očka?“ – Správně ukáže. Dítě (věk 1, 1, 21) „Jak dělá auto?“ Tů. Dítě (věk 1, 2, 14) „Dej mi políbit ručičku“ – Podá. „A dej mi tu druhou“ – Podá. (Ohnesorg, 1948)
- Produkce
 - *auto a haf* (1, 20-21), *auto hů* (1, 1, 0), *auto dědě* (1, 1, 4) /*auto jede*/ (Ohnesorg, 1948), *nišku* (1, 5, 28), *plstičkama* (1, 7, 12), *žibičkova* (1, 9, 3), *kočkovi* (1, 10, 0), *hapalo, hapal* (1, 5, 1), *papaji* (1, 5, 1), *toji to* (1, 5, 1), *papali sme* (1, 5, 1), *koza mé* (1, 5, 21), *do vokna* (1, 7, 31), *lopatka pisečkova* (1, 9, 13), *pocem, d'ipič* (1, 6, 3), *fouknu neboli* (1, 11, 3) (Pačesová, 1968), *ponožky nandat* (1, 11) (Smolík, 2002), *máma melom* (20 měsíců), *tata binkaj, Maja biškem a deda babi lešeli* (21 měsíců) (Karasová, 2007)

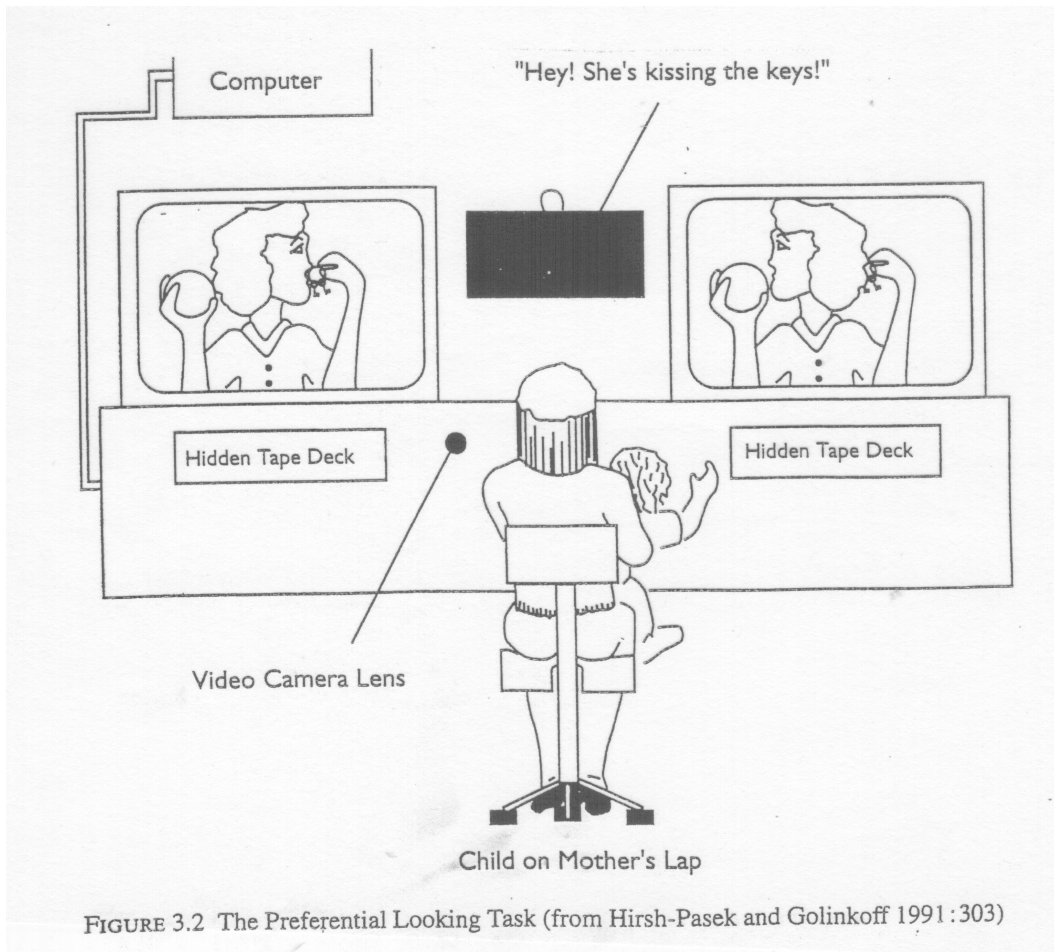

FIGURE 3.2 The Preferential Looking Task (from Hirsh-Pasek and Golinkoff 1991:303)

Vnímání

- vnímání zvuku začíná ve třetím trimestru těhotenství, dítě má možnost vnímat především prozodické vlastnosti řeči
- děti po narození mají kapacitu rozlišovat všechny zvukové kontrasty, které slyší – tuto schopnost ztrácí u souhlásek postupně s věkem (od 8. – 12. měsíce se tato schopnost ztrácí) – zaměřují se pouze na cílový jazyk, tzn. jazyk, který slyší ve svém okolí, schopnost rozlišovat samohlásky se ztrácí již okolo 6. měsíce

Lexikum

fáze vývoje slovní zásoby (Monatová, 1963)

1 rok-18 měsíců – cca 2-15 slov (aktivní užívání)

20-24 prudký nárůst slovní zásoby
(vocabulary spurt)

2-3 roky – 200-500 a více slov

4 roky – 1500-2000 slov

(podobně Ohnesorg, 1991; Pinker, 1999)

Syntax

Jednoslovné stádium vývoje

- otázka: Proč vlastně děti začínají mluvit tak, jak začínají?
- toto stádium je idealizací, ne u všech dětí se objevuje (Powers(ová), 1997, 33)

Problém příliš mnoha stromů (The Problem of Too Many Trees)

- slovo *ball* (míč) může být součástí několika stromů, nejasná syntaktická? kategorie, viz níže

Univerzální?

- Omar (1973) – děti, které si osvojují arabský plurál, si jej ve srovnání s dětmi anglicky mluvícími, osvojují později (arabské děti ve věku 14–15 let, anglicky mluvící děti okolo 6 let)
- Klíčové jsou kognitivní a formální komplexita
(Clarková, Clark, 1977, 338)

Druhý/cizí jazyk

Jazykový instinkt?

Hypotéza kritického období?

Je proces osvojování L2 stejný jako L1? –
U L1 akvizice jsou jedinci na jiném stupni
mentálního a sociálního vývoje, otázkou
tedy je, zda je vůbec tyto dva procesy
možné srovnávat, lepší by, podle Cooka,
bylo položit si otázku, zda mají i dospělí
přístup k UG (Cook, 2003, 493)

Bilingvismus

- Kolektivní/individuální
- Simultánní/sekvenční
- Vyvážený/s dominancí jednoho z jazyků
- Přirozený/umělý

- ZÁVISLOST VS. AUTONOMIE

Vlivy

- Interference
- Transfer
- Přepínání
- Míchání

Code-switching

- (1) přepnutí dovětku:

It's a nice day, hana? (hai nā isn't)

Je hezký den (angličtina), že? (pandžábština)

- (2) přepnutí uvnitř věty:

Won o arrest a single person (won o they did not)

Ne+minulý čas (jorubština), zatkli jediného člověka. (angličtina)

- (3) přepnutí mezi větami nebo částmi vět:

Sometimes I'll start a sentence in English y termino en español (and finish it in Spanish)

Někdy začnu větu v angličtině (angličtina), a dokončím ji ve španělštině. (španělština)

- (4) přepnutí uvnitř slova:

shoppã (English *shop* with the Panjabi plural ending)

obchody (anglicky obchod + plurálové zakončení y z pandžábštiny)

kuenjoy (English *enjoy* with the Swahili prefix *ku*, meaning 'to').

Užívat si (anglicky užívat + infinitivní značka ze swahilštiny)

Haluzová (2007)

(2,6) žlutý eis velký schlafen
/yellow_{CZ} ice-cream_{GER}/ /big_{CZ} sleep_{GER}/

große kalhoty malý hose
/big_{GER} trousers_{CZ}/ /small_{CZ} trousers_{GER}/

(3,6) es regnet schon moc
/it rains already_{GER} too much_{CZ}/

Das hat mir nicht povedlo.
/this has to me not_{GER} work out well_{CZ}/

(5,3) Darf ich noch jednu buchtu?
/May I more_{GER} one_{CZ} cake_{CZ}?/

Bordag (2015)

Chlapec (8 let)

Příklad 1:

- Našel jsem tu bundu.
- A kde byla?
- V šatně v Hortu (*něm. družina*). Tady. Jo, und wir haben auch eine Hausaufgabe (*něm. a taky máme domácí úkol*).
- Z čeho?
- Z Mathe (*něm. matika*).

Příklad 2:

- Já jsem si nemohl vzpomenout, jak se řekne příběh, tak jsem řekl in dem Film (*něm. v tom filmu*), a Frau Unger (*něm. paní Ungerová; učitelka*) si pak myslela, že jsem nebyl v opeře, ale v kině.
- A vysvětlil jsi jí to?
- No já jsem pak řekl, že se to jmenovalo Nabucco, a ona už věděla.

Mezijazykové vlivy

- Pozitivní x negativní
- Budou se většinou týkat slabšího z jazyků, ale může probíhat obousměrně
- Ovlivněny mnoha faktory
- Některé jazykové domény mohou být ovlivněné více, jiné méně (Francis, 2005)
- Čím větší vzdálenost mezi jazyky, tím více negativního transferu můžeme očekávat (Murphy, 2003)
- Týkají se i pragmatiky (Cook, 2003, s. 498)

Ortografie

- Arabština a její vliv na češtinu jak v recepci, tak v produkci (Složilová, 2017, s. 17) – uvádí příklad Cvejnové (2002, s. 16): *adrs*
- Interference oběma směry při čtení (Grabe et al., 2011)
- Ortografická vzdálenost (Koda, 2011)

Bedore a Peña (2008)

málo normativních dat u bilingvních dětí

- specifické sociokulturní zkušenosti ovlivňují osvojování nejen lexika, ale i oblast morfosyntaxe
- nedostatek standardizovaných testů zaměřených na výzkum bilingvních dětí
- časté překlady testů
- užívání testů zaměřených na pouze jeden jazyk z jazyků dítěte problematické – nejedná se o dva monolingvní jedince v jednom, „zdvojená“ jazyková zkušenost = zvláštní rysy ve všech plánech jazyka (Paradis, 2007) (Peña, Bedore, 2011, s. 3).

L1, L2, L3 ...

- Mluvčí holandštiny (L1) se znalostí angličtiny (L2) mluví francouzsky (L3):
Ils veulent gagner more, euh, plus. (Dewaele, 1998)
- Mluvčí angličtiny (L1) se znalostí francouzštiny (L2) mluví německy (L3):
Tu as mein Fax bekommen. (Cohen, 1995)
(in Murphy, 2003, str. 1)

ČEŠTINA JAKO DRUHÝ JAZYK

- osvojování L1 a osvojování L2/cizího jazyka + situace u bilingvních dětí – Šindelářová a Škodová (2013) uvádějí jazykové a komunikační kompetence pedagoga jako jedny z profesních kompetencí, str. 38, analyzují problematické jevy (zvukové, ortografické, morfologicko-syntaktické a lexikální roviny) + sociokulturní kompetence

- problematická vstupní diagnostika:

„Vzhledem k tomu, že jazykové schopnosti žáků-cizinců nejsou testovány standardizovaným způsobem, který by umožňoval **objektivně porovnat a ohodnotit** jejich jazykové schopnosti, probíhá ověřování jazykové úrovně žáka v českém jazyce na základě pohovoru s učitelem českého jazyka, případně jiným pedagogem či ředitelem školy nebo jeho zástupcem“
(Šindelářová, Škodová, 2013, str. 81).

PŘÍKLADY Z ČJ JAKO L2

Kluk díva na televizi. (7 let)

Chlapec díva na televizi. (9 let)

Chlapec podiva na televizi. (11 let)

Kluk se kouká televizoru. (10 let)

Holčička se čtuje knihu. (10 let)

Panenka se leží od televizeri. (10 let)

Kluka se sedí stůlu. (10 let)

Hračka se lezi kobercu. (10 let)

Kočka se spi. (10 let)

...holka se díva knihu... (9 let)

...kluk sedí na stol...(9 let)

Holka čti. (13 let)

Kočka spat. (13 let)

Kluk televizoru kouka. (13 let)

Máme paninka. Máme žaba.

Máme racek. Máme žydle. (13 let)

Maminka tatinka grilovali. (14 let, 6. třída)

Čechová, Zimová (2004/2005, 2006)

- „Jako zvlášť zajímavá se jeví skutečnost, jako by žáci cizinci do jisté míry procházeli vývojem připomínajícím zrychlený ontogenetický vývoj řeči menších českých dětí.”
- „ Školy se nezávisle na sobě shodly, že je třeba zhruba dvouletého pobytu v českém prostředí, aby děti komunikovaly vcelku bez potíží.”